

Go Archeo!

handleiding voor de leerkracht

Actieve rondleiding rond en
in het kasteel van Beersel

voor de derde graad
van het basisonderwijs

Go Archeo!

en ontdek het kasteel van Beersel

Beste leerkracht

Binnenkort ontdek je samen met je klas het kasteel van Beersel. Een gids laat jullie kennismaken met de wondere wereld van het archeologisch onderzoek en leidt jullie langs spannende plekken in het kasteel. De haltes hebben telkens te maken met de geschiedenis van het kasteel en de archeologische vondsten die daar werden gedaan. Door onderweg allerlei opdrachten te doen, krijgen de leerlingen niet alleen informatie over het kasteel en het leven van de kasteelbewoners, maar oefenen ze ook hun eigen 'archeologen-skills'.

In deze lesbrieft vind je algemene info over het kasteel van Beersel, het verloop van het kasteelbezoek en opdrachten die je helpen met de voorbereiding en verwerking van het bezoek in de klas. Alle opdrachten zijn in detail uitgelegd met een materiaallijst, een tijdsinschatting en de beoogde eindtermen. Afhankelijk van de tijd die je wilt of kunt besteden en de interesses van je leerlingen, kies je zelf welke en hoeveel opdrachten uit deze lesbrieft je doet. Je kan de opdrachten ook gebruiken als inspiratie om je eigen lessen vorm te geven.

Veel plezier!
Bamm - Mastiek
Gemeente Beersel

Algemene informatie

Ligging

Het kasteel van Beersel bevindt zich op 15 km van Brussel en op 6 km van Halle. Het dorp Beersel ligt op een heuvel op de rechteroever van de rivier de Zenne. Van daaruit heb je een heel goed zicht over de Zennevallei en het Pajottenland.

Versterkte waterburcht

Het kasteel van Beersel, een waterburcht, was een belangrijke Brabantse versterking en is één van de weinige, goed bewaarde voorbeelden van middeleeuwse krijgsvaardkunde in ons land. Samen met nog andere versterkingen (het verdwenen kasteel van Zittert op 1 km en het kasteel van Gaasbeek op 8 km) moest de burcht van Beersel het hertogdom Brabant en de stad Brussel beschermen tegen invallen uit de graafschappen Vlaanderen en Henegouwen. Ten tijde van oorlog was het een garnizoensplaats om troepen soldaten veilig in onder te brengen en te bevoorraden. Vanaf de 16de eeuw is het geen versterkte burcht meer, maar enkel een kasteel om in te wonen.

Korte geschiedenis:

van militaire burcht tot woonkasteel

Er wordt vermoed dat het kasteel ontstaan is in de 13de eeuw uit een woning midden in een vijver. De versterking is doorheen de jaren verschillende keren aangepast om te kunnen weerstaan aan nieuwe wapens. Na een vernietiging in 1356 wordt een versterkt kasteel gebouwd, met hoge, dikke muren met uitspringende torens in een brede vijver, dat alle aanvallen met wapens uit die tijd kan trotseren. De torens hadden toen nog platte daken met kantelen. Het kasteel krijgt ook een goed afgeschermd toegangspoort en aangepaste schietgaten. In de 15de eeuw ontwikkelen de wapens zich zo dat in 1498 grote gaten in de dikke kasteelmuren kunnen geschoten worden. Drie jaar later wordt het kasteel heropgebouwd. Vanaf de 16de eeuw is de burcht enkel nog een woonkasteel. In 1585 nemen de paters van Zevenborren hun intrek in het kasteel. Zij blijven er tot in 1606. In 1617 krijgen de torens spitse daken. In 1796 overlijdt de laatste bewoner van het kasteel. Vanaf het einde van de 18de eeuw vervalft het kasteel geleidelijk tot ruïne. Tussen 1928 en 1939 wordt het kasteel heropgebouwd. Sinds 2003 wordt het kasteel in verschillende fasen gerenoveerd en zijn er archeologische opgravingen gebeurd.

In handen van de familie van Witthem

Negen generaties lang behoort het kasteel van Beersel toe aan de nobele familie van Witthem. De van Witthem's stammen rechtstreeks af van hertog Jan II van Brabant. In het kasteel zijn nog de sporen te zien van de wapenschilden van Hendrik II van Witthem en van zijn vrouw Jacoba van Glimes.

Praktische informatie kasteelbezoek

Concept Go Archeo!

Het concept voor dit educatief pakket komt voort uit het archeologisch onderzoek in het kasteel van Beersel.

In 2008 - voorafgaandelijk aan restauratiefase I (= verbetering van waterhuishouding van de kasteelgracht en herstel van de fundering van het kasteel) - voerden de archeologen Pedro Pype en Janiek De Gryse van het bureau Ruben Willaert een eerste archeologisch onderzoek uit. Bij dit onderzoek werden vooral de gracht en de stortkokers onderzocht. Voor de interpretatie van de vondsten deed het team van archeologen een beroep op gespecialiseerde onderzoekers.

In 2013-2014 - voor restauratiefase II (= restauratie van de bovengrondse delen van het kasteel en de daken) - voerden dezelfde archeologen een onderzoek van de binnenkoer van het kasteel uit.

Met dit educatief pakket willen we leerlingen van de 3de graad van het basisonderwijs op een actieve manier laten kennismaken met het werk van archeologen in het algemeen. Daarnaast willen we hen informatie meegeven over de geschiedenis van het kasteel en het dagelijks leven van de kasteelbewoners aan de hand van de specifieke vondsten die de archeologen deden in het kasteel van Beersel.

Tijdens het bezoek vergaren de leerlingen niet alleen veel kennis, maar trainen ze ook hun eigen 'archeologie-skills'. Omdat het sinds 1 juni 2016 verplicht is om voorafgaand aan grote werven eerst archeologisch onderzoek te laten doen, krijgen de archeologie-bureaus vandaag de dag veel opdrachten en kunnen ze op termijn nieuwe medewerkers gebruiken. En misschien zijn er wel leerlingen die na een geslaagde rondleiding overwegen om later zelf archeoloog te worden?

Verloop van het bezoek

Welkom en inleiding

Locatie: container met bankjes

Duur: ongeveer 15'

Aan de hand van een stellingenspel laat de gids de leerlingen kennismaken met archeologie en het werk van archeologen in het algemeen. De klas is reeds verdeeld in 5 archeo-teams. De teams gaan bij elkaar staan. Elk team krijgt een gereedschapstas met daarin het materiaal dat ze nodig hebben voor de opdrachten tijdens de actieve rondleiding en de test achteraf.

Actieve rondleiding met opdrachten

Locatie: 6 haltes rond en in het kasteel

Duur: ongeveer 1u30

De gids leidt de 5 archeo-teams rond in het kasteel. De gids houdt zes keer halt en geeft op elke halte uitleg over het archeologisch onderzoek en de archeologische vondsten die in het kasteel gedaan werden. Dit wordt telkens gelinkt aan een opdracht waarmee de archeo-teams zich kunnen bekwamen in de 'skills' waarover een goede archeoloog moet beschikken zoals bv. opgravingsplannen opmaken en lezen; informatie uit historische bronnen gebruiken om vondsten te interpreteren; archeologische vondsten van een bepaalde plek vergelijken met vondsten op een andere gelijkaardige site; vondsten opmeten, tekenen, dateren, analyseren en interpreteren, scherven van aardewerk puzzelen en lijmen ...

Test en afronding

Locatie: container met bankjes

Duur: ongeveer 15'

Na de rondleiding volgt een test waarmee de archeo-teams hun opgedane kennis aan de gids en de leerkracht kunnen bewijzen. De test bestaat uit een aantal meerkeuzevragen over zaken die tijdens de verschillende haltes aan bod kwamen. Tenslotte poseren de 5 archeo-teams tegen de achtergrond van het kasteel voor een klasfoto als herinnering aan een geslaagd kasteelbezoek!

Vorbereiding van het bezoek

'To do' vooraf in de klas

Om het kasteelbezoek vlot te laten verlopen en ter plaatse niet te veel tijd te verliezen met de praktische organisatie, vind je hieronder een lijstje met dingen die je best voor je bezoek aan het kasteel van Beersel doet:

- **Overloop de praktische info met de leerlingen:** Wanneer gaan jullie naar het kasteel? Hoe gaan jullie naar ginder? Hoe lang zal het bezoek duren? Hoe zal het bezoek in grote lijnen verlopen? ...
- **Verdeel de klas in vijf teams.** Deze teams blijven bij elkaar gedurende het bezoek om opdrachten uit te voeren die de gids hen zal voorschotelen.
- **Bespreek de veiligheidsregels die gelden in het kasteel:**
  - uitkijken waar je stapt (o.a. omwille van werpgaten, stortkokers en stenen paden die niet mooi plat zijn)
  - niet lopen tussen en in de torens
  - je goed vasthouden als je de trap neemt
- Stel het kasteel van Beersel eventueel alvast kort voor aan de kinderen (zie algemene informatie over het kasteel op p. 3). Opdracht 2 en 3 (zie verder) kunnen je hierbij helpen.

Extra opdrachten ter voorbereiding

Met de opdrachten op de volgende pagina's kan je jouw klas op een actieve manier voorbereiden op het kasteelbezoek. Deze opdrachten zijn geen 'must'. Kies zelf welke opdrachten je wilt doen of pas de opdrachten aan zodat ze beter aansluiten bij je klaspraktijk of je leerlingen.

Per opdracht worden de specifieke eindtermen vermeld waaraan de leerlingen zullen werken. Verder in het document vind je de eindtermen die voor meerdere opdrachten inzetbaar zijn.

OPDRACHT 1: HOE ZIET EEN MIDDELEEUWS KASTEEL ERUIT?

Eindtermen:

Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

- 1.2. De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.6. De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

Materiaal:

- tekenpotlood
- tekenblad

Duur: +/- 20'

Stap 1: Wie van de leerlingen heeft al eens een middeleeuws kasteel gezien? Waar was dit? Zouden er vandaag nog veel kastelen uit de middeleeuwen bestaan? Beargumenteer klassikaal. Kunnen de leerlingen zich een idee vormen hoe een middeleeuws kasteel eruit ziet? Wat denken ze dat zo'n bouwwerk zeker nodig heeft?

Stap 2: Geef de leerlingen de opdracht om een middeleeuws kasteel te tekenen zonder een voorbeeld te tonen. Zijn er gelijkenissen tussen de tekeningen? Zijn er veel verschillen? Benoem ze klassikaal. Bewaar de tekeningen om na het bezoek nog eens te bekijken.

Stap 3: Herhaal de opdracht na het bezoek aan het kasteel van Beersel. Verschilt de tekening die ze nu maken veel van de eerste tekening en op welke manier?

OPDRACHT 2: HET KASTEEL DOOR DE TIJD

Eindtermen:

W.O. - Tijd - Historische tijd

- 3.8. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.
- 3.9. De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.

Materiaal: vijf postkaarten van het kasteel van Beersel (zie bijlage 1)

Duur: +/- 30'

Stap 1: Verdeel de klas in groepjes van 5 leerlingen. Elke groep krijgt vijf postkaarten van het kasteel doorheen de tijd. Iedere leerling van de groep neemt een postkaart en kijkt eerst aandachtig wat erop staat. Vertel dat ze zeker ook het tekstje op de postkaarten moeten lezen. Vervolgens wisselen de kinderen hun ideeën met elkaar uit: wat staat op de afbeelding? Hoe verschilt die van de afbeeldingen van de andere groepsleden?

Stap 2: De leerlingen bestuderen de datum op de postkaarten en leggen deze in een juiste chronologische volgorde. Vervolgens proberen ze het verhaal van het kasteel van Beersel door de eeuwen heen te reconstrueren aan de hand van de afbeeldingen en de teksten op de postkaarten. In welke eeuw zitten we op elke postkaart? Wat gebeurde eerst? Hoe ziet het kasteel eruit op de laatste postkaart?

Loop rond, controleer bij elk groepje of de postkaarten op de juiste chronologische volgorde liggen en luister naar de verhalen die de groepjes maken aan de hand van de postkaarten.

Overloop de oefening klassikaal: Was het gemakkelijk of moeilijk? Waarop hebben de leerlingen gelet bij het chronologisch ordenen van de postkaarten?

OPDRACHT 3: ONTDEK HET KASTEEL VIA LUCHTFOTO'S EN KAARTEN

Eindtermen:

Wiskunde – meetkunde

Begripvorming – wiskundetaal – feitenkennis

- 3.1. De leerlingen kunnen begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig wordt bepaald aan de hand van concrete voorbeelden verklaren
- 3.7. De leerlingen zijn in staat:
  - zich ruimtelijk te oriënteren op basis van plattegronden, kaarten, foto's en gegevens over afstand en richting

W.O. - Ruimte

Algemene vaardigheden ruimte

- 4.12. De leerlingen kunnen in een landschap gericht waarnemen en ze kunnen op een eenvoudige wijze onderzoeken waarom het er zo uitziet.
- 4.13. De leerlingen kunnen een atlas raadplegen en kunnen enkele soorten kaarten hanteren gebruik makend van de legende, windrichting en schaal.

Materiaal: enkele computers of tablets met een internetverbinding, bijlage 2

Door het kasteel op te zoeken op (historische) kaarten en luchtfoto's, krijg je heel wat informatie. Laat je leerlingen surfen naar **www.geopunt.be** (Geopunt is een portaal van de Vlaamse overheid waarop alle mogelijke beschikbare geografische informatie wordt gebundeld). Daar kunnen ze het kasteel van Beersel (en de omgeving) verkennen via luchtfoto's en historische kaarten.

Overloop klassikaal volgende stappen (zie ook bijlage 2):

1. luchtfoto van het kasteel bekijken

- zoek op de basiskaart het kasteel van Beersel op. Typ hiervoor in de zoekbalk bovenaan het adres van het kasteel: Lotsestraat 63, Beersel.
- Ga naar Basiskaart, luchtfoto en adres >Luchtfoto's.
- Bekijk de verschillende luchtfoto's.

2. Bekijk de geschiedenis van het kasteel van Beersel via 'Reis door de tijd'

- optie 1: Klik op kaarten en plaatsen > Historische kaarten >Reis door de tijd.
- optie 2: Open de balk met kaarttoepassingen via het pijltje links onderaan op het scherm>klik op de button 'Reis door de tijd'

Bekijk hoe het kasteel van Beersel en de buurt van het kasteel veranderden doorheen de tijd. Let op dat je sommige van deze historische kaarten nog moet uitzoomen om je een beeld te kunnen vormen van de omgeving.

Verwerking van het bezoek

Hieronder vind je mogelijke opdrachten die je kan doen als creatieve verwerking of uitbreiding van het kasteelbezoek. Kies de opdracht(en) waarvan je denkt dat de leerlingen ze het leukst vinden en/of die het best passen in jouw lessen.

OPDRACHT 1: HOE ZIET EEN MIDDELEEUWS KASTEEL ERUIT?

Als je bij de voorbereiding van het kasteelbezoek opdracht 1 hebt gedaan (zie p. 7), kan je nu stap 3 van die opdracht doen.

OPDRACHT 2: AAN TAFEL!

Eindtermen:

3. Tijd - Historische tijd

3.8. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.

2. Techniek - Techniek als menselijke activiteit

2.9. De leerlingen kunnen een probleem, ontstaan vanuit een behoefte, technisch oplossen door verschillende stappen van het technisch proces te doorlopen;

Materiaal:

- ingrediënten recept (zie verder)
- anti-aanbakpan
- houten lepel
- keukenrol + vetstof (om de bakplaat in te vetten)
- deegrol
- bakpapier
- bakplaat (van 1,5 à 2 cm hoog)
- mes

Duur: +/- 50'

Tijdens de rondleiding leerden de kinderen over de eetgewoonten van de bewoners van het kasteel van Beersel. Overloop met hen nog eens kort wat de heren van Wittem hun gasten voorschotelden (jachtwild zoals ree, konijn en reiger, delicatessen zoals abrikozen, granaatappels en peper, rundvlees, vis,...).

Een absolute lekkernij in de middeleeuwen was peperkoek. De middeleeuwse peperkoek was niet hetzelfde als de moderne versie die we vandaag kennen. Peperkoek was in de middeleeuwen eerder een snoepje en zag er dan ook helemaal anders uit. Het werd vaak in prachtige vormen geknead in verschillende kleuren vooraleer het aan de gasten geserveerd werd. De peperkoek werd door de middeleeuwse kok op een natuurlijke manier gekleurd, bv. saffraan om een gele kleur te verkrijgen en moerbeibessen voor blauw. Als versiering gebruikte hij eetbare bloemen zoals viooltjes en sleutelbloemen. De kennis over welke bloemen eetbaar zijn en welke niet, werd overgedragen van generatie op generatie.

Bekijk samen met de kinderen de gedroogde of verse eetbare bloemen die je hebt meegebracht om te gebruiken als versiering van de peperkoek. Kunnen de leerlingen een paar van die bloemen herkennen? Wie durft het aan om zo eentje te proeven? Smaken ze zoet of toch iets anders?

Middeleeuwse peperkoek werd vooral gegeten door erg rijke mensen omdat er specerijen in gebruikt werden die zeer duur waren en van erg ver werden ingevoerd.

Gebruik het recept op de volgende pagina om met je kinderen deze oude delicatessie te maken

recept

Ingrediënten:

- 500 gr. honing (één pot)
- broodkruim (wit, bruin of een combinatie)
- één soeplepel gember
- één soeplepel kaneel
- een halve theelepel gemalen witte peper
- een snuifje saffraan
- optioneel: enkele druppels voedingskleurstof
- gedroogde of verse (indien het seizoen het toelaat) eetbare bloemen om te versieren

stap 1: Doe de honing in een pan en breng de honing aan het koken. Hou de pan op een zeer laag vuurtje en voeg de specerijen toe. Als jullie een kleurtje willen toevoegen zoals ze in de middeleeuwen deden, voeg je in deze stap ook enkele druppels voedingskleurstof toe.

stap 2: Meng traag en voorzichtig het broodkruim onder de honing. Voeg toe tot je een goed gemengd geheel hebt, dat kneedbaar is.

stap 3: Vet een bakplaat (van 1,5 à 2 cm hoog) lichtjes in met een stukje keukenrol en boter. Haal de pan van het lage vuur en doe het mengsel in de bakplaat.

stap 4: Rol met een deegrol de peperkoek gelijk uit over de bakplaat. Hoewel je een bakplaat gebruikt heb je geen oven nodig om middeleeuwse peperkoek te maken! Laat het deeg een kwartiertje rusten terwijl je met je klas opruimt.

stap 5: Keer de bakplaat om op bakpapier en tik zachtjes tot de peperkoek loslaat van de bakplaat.

stap 6: Snij de peperkoek in gelijke stukken en versier met eetbare bloemen

De kinderen kunnen als alternatief proberen de peperkoek te kneden in allerlei vormen zoals de middeleeuwse koks dat ook deden.

stap 7: Waan je in het kasteel van Beersel en proef een echte middeleeuwse smaak!

OPDRACHT 3: DUIK IN HET VERLEDEN

Eindtermen:

3. Muzische vorming - drama

- 3.5 De leerlingen kunnen ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in spel.
- 3.6 De leerlingen kunnen een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren.

Materiaal:

- afbeeldingen van het kasteel (zie bijlage 3)
- eventueel verkleedkledij

Duur: +/- 1u30'

stap 1: Bekijk samen met de klas de afbeeldingen van het kasteel van Beersel. Wat zien ze? Waarvoor diende zo'n bouwwerk ook alweer? Wie woonde er? Wie van de klas zou in een middeleeuws kasteel willen wonen? Welke dingen zijn er niet in een middeleeuws kasteel die je vandaag wel hebt? Wat kon je in een middeleeuws kasteel doen dat je vandaag niet meer kan doen?

Schrijf een aantal pro's en contra's van het leven in een kasteel naast elkaar op het bord.

stap 2: Verdeel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen. Elke groep kiest een pro en een contra om rond te werken in hun toneel. Ze verzinnen een situatie waarin deze pro en contra tot uiting komen, zoals bijvoorbeeld:

- Een makelaar komt langs om het idee te verkopen om in een middeleeuws kasteel te gaan wonen, maar de mensen aan wie hij het idee voorlegt zijn niet overtuigd.
- Een groep roddeltantes smiezen over iemand die ze kennen die net in een middeleeuws kasteel is gaan wonen.
- Iemand bevindt zich bij de dokter en het onderwerp 'leven in kasteel' komt ter sprake.

stap 3: De groepjes tonen hun toneel aan elkaar.

OPDRACHT 4: DAGBOEK VAN EEN KASTEELBEWONER

Eindtermen:

4. Nederlands – schrijven

4.4 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren): voor een gekend persoon een verslag schrijven van een verhaal, een gebeurtenis, een informatieve tekst.

Materiaal:

- pen en papier
- koffiegruis
- sponzen
- water

Stap 1: De kinderen maken het blad waar ze op zullen schrijven 'oud' door met een vochtige spons koffiegruis op te doppen en op hun papier te wrijven. Let erop dat de leerlingen een drietal bladeren op deze manier behandelen zodat een paar in reserve hebben. Laat hen de randjes iets extra bewerken zodat die een beetje beginnen te rafelen of er donkerder uitzien.

Stap 2: Overloop met de kinderen welke verschillende soorten mensen in het kasteel van Beersel gewoond hebben: de kasteelheren en - vrouwen, bewakers, ridders, koks, kinderen, ...

Laat de kinderen een personage kiezen of verzinnen dat in het kasteel van Beersel gewoond heeft. De leerlingen leven zich in hun personage in en schrijven een fragment in het dagboek van deze persoon. Hoe zag hun dag eruit? Wat maakten ze mee? Wat voor werk deden ze in het kasteel?

De leerlingen die dit zien zitten kunnen achteraf hun dagboekfragment voordragen aan de klas.

Eindtermen bij meerdere opdrachten

MENS & MAATSCHAPPIJ

1. Mens

Ik en mezelf

1.1. De leerlingen drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.

Ik en de anderen: in groep

1.7. De leerlingen hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

3. Tijd

Historische tijd

3.8. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.

3.9. De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.

Algemene vaardigheden tijd

3.10. De leerlingen beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.

4. Ruimte

Algemene vaardigheden ruimte

4.12. De leerlingen kunnen in een landschap gericht waarnemen en ze kunnen op een eenvoudige wijze onderzoeken waarom het er zo uitziet.

4.13. De leerlingen kunnen een atlas raadplegen en kunnen enkele soorten kaarten hanteren gebruik makend van de legende, windrichting en schaal.

5. Brongebruik

5.1. De leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen.

NEDERLANDS

1. Nederlands – luisteren

1.6. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) de informatie op een persoonlijke en overzichtelijke wijze ordenen bij een voor hen bestemde instructie voor een buitenschoolse situatie.

1.9. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in: een gesprek met bekende leeftijdgenoten.

2. Nederlands – spreken

2.2. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) het gepaste taalregister hanteren als ze: aan iemand om ontbrekende informatie vragen.

2.7. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren) het gepaste taalregister hanteren als ze: bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten.

2.9. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen: in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen.

2.10. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beoordelen) het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen: tijdens een discussie met bekende volwassenen over een behandeld onderwerp passende argumenten naar voren brengen.

3. Nederlands – lezen

3.1. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = beschrijven) de informatie achterhalen in: voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard.

4. Nederlands – schrijven

4.1. De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = kopiëren) overzichten, aantekeningen, mededelingen op- en overschrijven.

4.4 De leerlingen kunnen (verwerkingsniveau = structureren): voor een gekend persoon een verslag schrijven van een verhaal, een gebeurtenis, een informatieve tekst.

5. Nederlands – strategieën

5.3. De leerlingen kunnen bij de eindtermen luisteren, lezen, spreken en schrijven de volgende strategieën inzetten: tijdens het luisteren, lezen, spreken en schrijven hun aandacht behouden voor het bereiken van het doel.

WETENSCHAPPEN & TECHNIEK

1. Natuur

Algemene vaardigheden

De leerlingen kunnen gericht waarnemen met alle zintuigen en kunnen waarnemingen op een systematische wijze noteren.

2. Techniek

Kerncomponenten van techniek

2.2. De leerlingen kunnen specifieke functies van onderdelen bij eenvoudige technische systemen onderzoeken door middel van hanteren, monteren of demonteerren.

Techniek als menselijke activiteit

2.9. De leerlingen kunnen een probleem, ontstaan vanuit een behoefte, technisch oplossen door verschillende stappen van het technisch proces te doorlopen;
2.15. De leerlingen kunnen technische systemen in verschillende toepassingsgebieden van techniek gebruiken en/of realiseren.

WISKUNDE

1. Wiskunde – getallen

Procedures

1.29. De leerlingen zijn bereid verstandige zoekstrategieën aan te wenden die helpen bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde.

2. Wiskunde – meten

2.1. De leerlingen kennen de belangrijkste grootheden en maateenheden met betrekking tot lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht(massa) tijd, snelheid, temperatuur en hoekgrootte en ze kunnen daarbij de relatie leggen tussen de grootte en de maateenheid.

3. Wiskunde – meetkunde

Begripsvorming – wiskundetaal – feitenkennis

3.1. De leerlingen kunnen begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig wordt bepaald aan de hand van concrete voorbeelden verklaren
3.7. De leerlingen zijn in staat:
- zich ruimtelijk te oriënteren op basis van plattegronden, kaarten, foto's en gegevens over afstand en richting.

4. Wiskunde – strategieën en probleemoplossende vaardigheden

4.2. De leerlingen zijn in staat om de geleerde begrippen, inzichten, procedures, met betrekking tot getallen, meten en meetkunde, zoals in de respectievelijke eindtermen vermeld, efficiënt te hanteren in betekenisvolle toepassingsituaties, zowel binnen als buiten de klas.

SOCIALE VAARDIGHEDEN

1. Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

1.2. De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.

1.5. De leerlingen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.

1.6. De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.

2. Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

2. De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

3. Sociale vaardigheden – domein samenwerking

3. De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.

MUZISCHE VAARDIGHEDEN

Muzische vorming - beeld

1.6 De leerlingen kunnen tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

3. Muzische vorming - drama

3.5 De leerlingen kunnen ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in spel.

3.6 De leerlingen kunnen een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren.

3.7 De leerlingen kunnen genieten van, praten over en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving.

BIJLAGE 1

E.L. Nels, Bruxelles, Serie 11 No. 25

Les Environs de Bruxelles Les Ruines de Beersel.

Pauline 10-5-02.

Het leenroerig Kasteel van Beersel (Brabant), in de XVIIIe eeuw.

Dit kasteel uit de XIIIe eeuw, was het verblijf van de Heeren van Wittem, en ging in de XVIIIe eeuw over aan de «d'Assenberg», vervolgens aan de Mérode. Verlaten rond het jaar 1800, werd het verwoest en verbleef gedurende een eeuw in puinen. Zijn wederopbouw werd in 1928 ondernomen door de «Ligue des Amis du Château de Beersel» en dit is het nationaal belang.

Dit kasteel met zijn kostbare historische en oudheidkundige herinneringen, is alle dagen van s' morgens tot s' avonds toegankelijk voor het publiek.

Wegwijzer : Brussel - Ukkel - Calevoet - Beersel (Tram n° 9).

Het leenroerig Kasteel van Beersel (Brabant), in 1931.

Dit kasteel uit de XIIIe eeuw, was het verblijf van de Meeren van Willehem, en ging in de XIIIe eeuw over aan de « d'Arberg », vervolgens aan de Mérode. Verlaten rond het jaar 1600, werd het verwoest en verbleef gedurende een eeuw in puin. Zijn wederopbouw werd in 1926 ondernomen door de « Ligue des Amis du Château de Beersel » en dit in het nationaal belang.

Dit kasteel met zijn kostbare historische en oudheidkundige herinneringen, is alle dagen van s' morgens tot s' avonds toegankelijk voor het publiek.

Wegwijzer : Brussel - Ukkel - Calevoet - Beersel (Tram n° 9).

Het leenroerig Kasteel van Beersel (Brabant)
(hersteld in 1939)

Dit kasteel uit de XIIIe eeuw, was het verblijf van de Meeren van Willehem, en ging in de XIIIe eeuw over aan de « d'Arberg », vervolgens aan de Mérode. Verlaten rond het jaar 1600, werd het verwoest en verbleef gedurende een eeuw in puin. Zijn wederopbouw werd in 1926 ondernomen door de « Ligue des Amis du Château de Beersel » en dit in het nationaal belang.

Dit kasteel met zijn kostbare historische en oudheidkundige herinneringen, is alle dagen van s' morgens tot s' avonds toegankelijk voor het publiek.

Wegwijzer : Brussel - Ukkel - Calevoet - Beersel (Tram n° 9).

Het leenroerig Kasteel van Beersel (Brabant), in 1815.

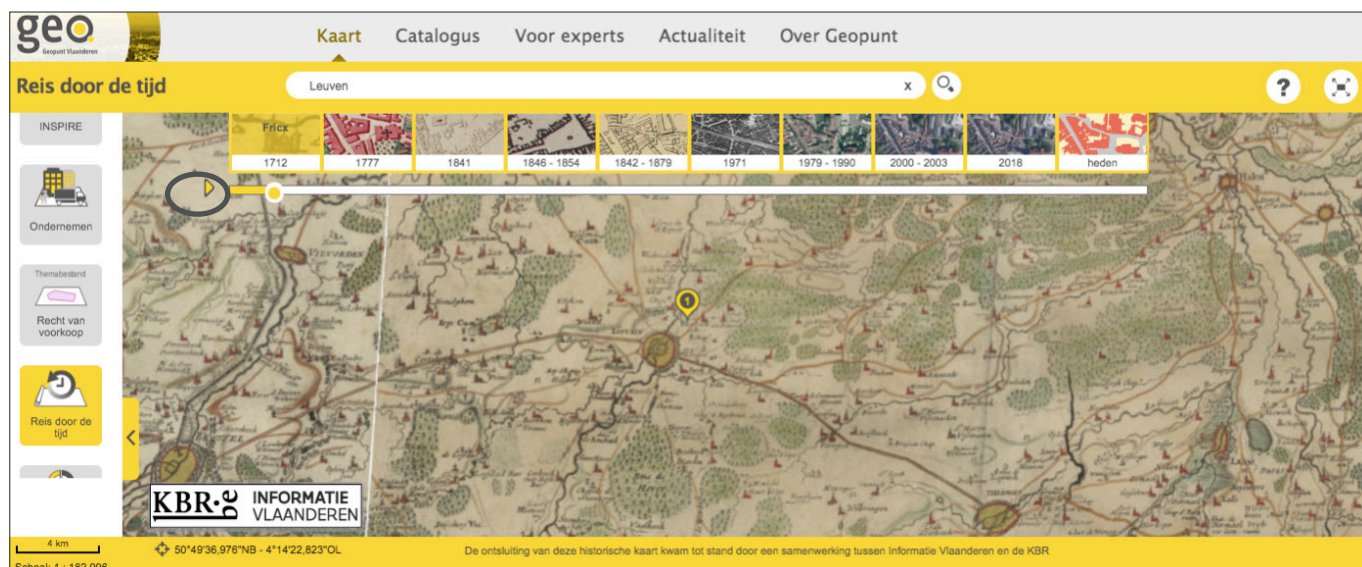
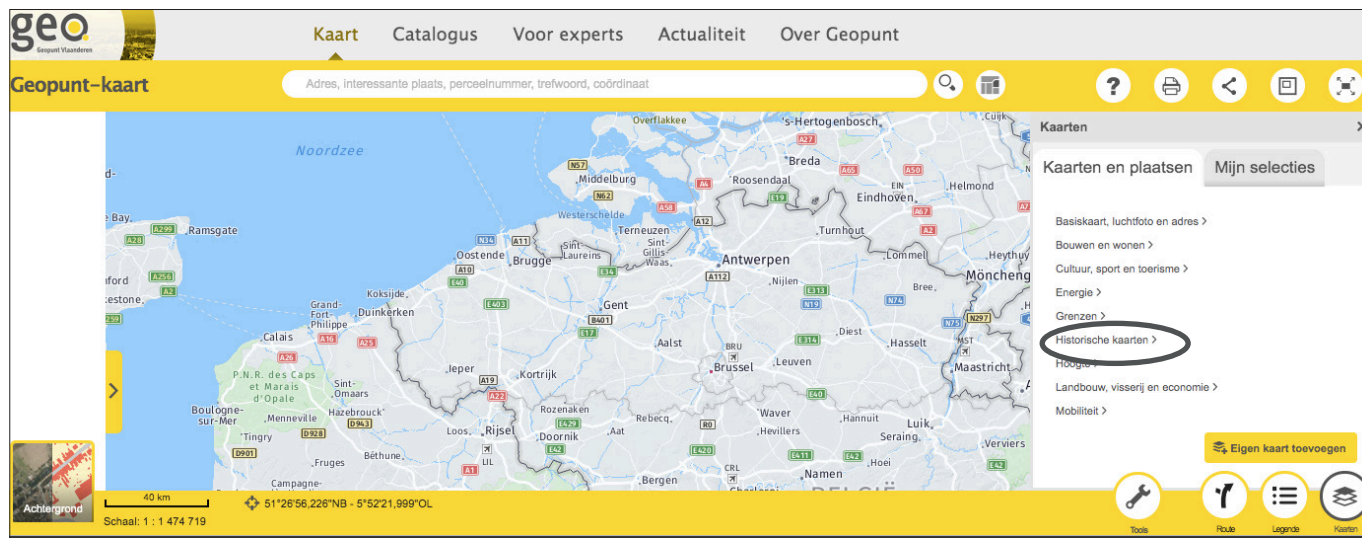
Dit kasteel uit de XIIIe eeuw, was het verblijf van de Heeren van Withem, en ging in de XVIIe eeuw over aan de "d'Arberg", vervolgens aan de Mérode. Verlaten rond het jaar 1800, werd het verwoest en verbleef gedurende een eeuw in puin. Zijn wederopbouw werd in 1925 ondernomen door de "Ligue des Amis du Château de Beersel" en dit in het nationaal belang.

Dit kasteel met zijn kostbare historische en oudheidkundige herinneringen, is alle dagen van s' morgens tot s' avonds toegankelijk voor het publiek.

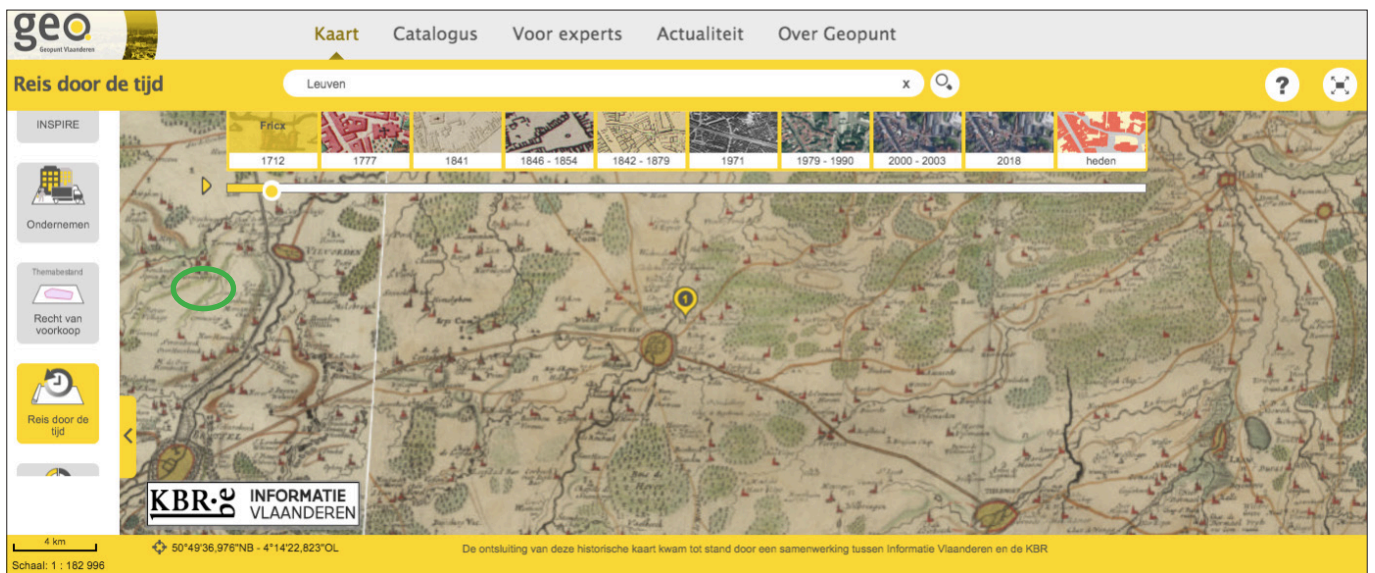
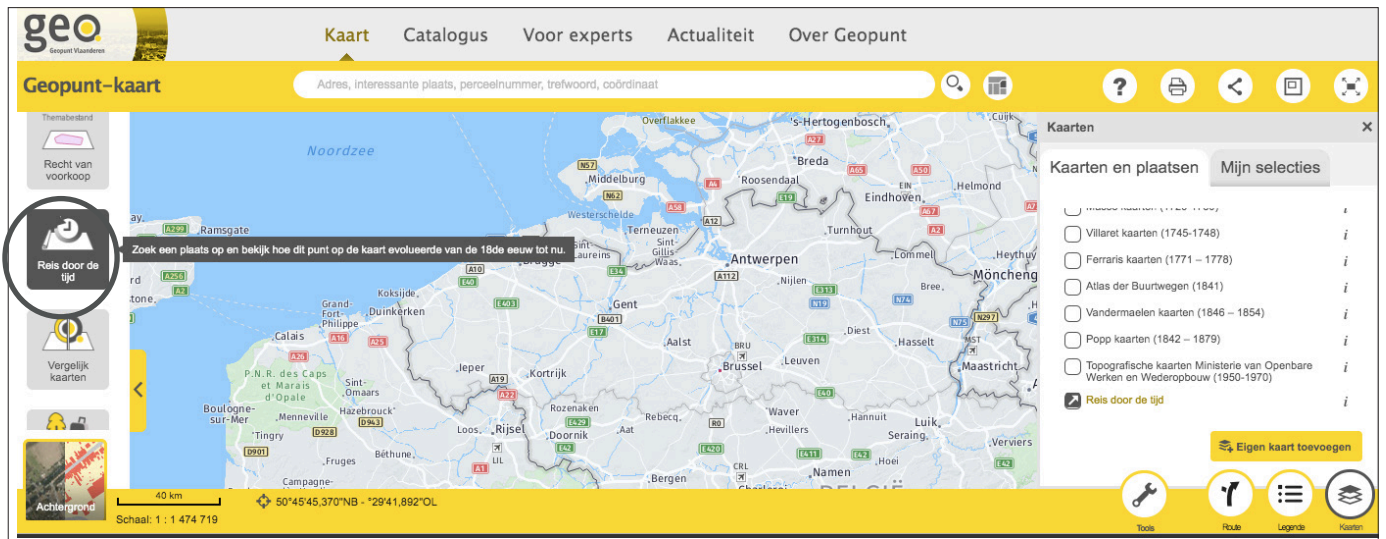
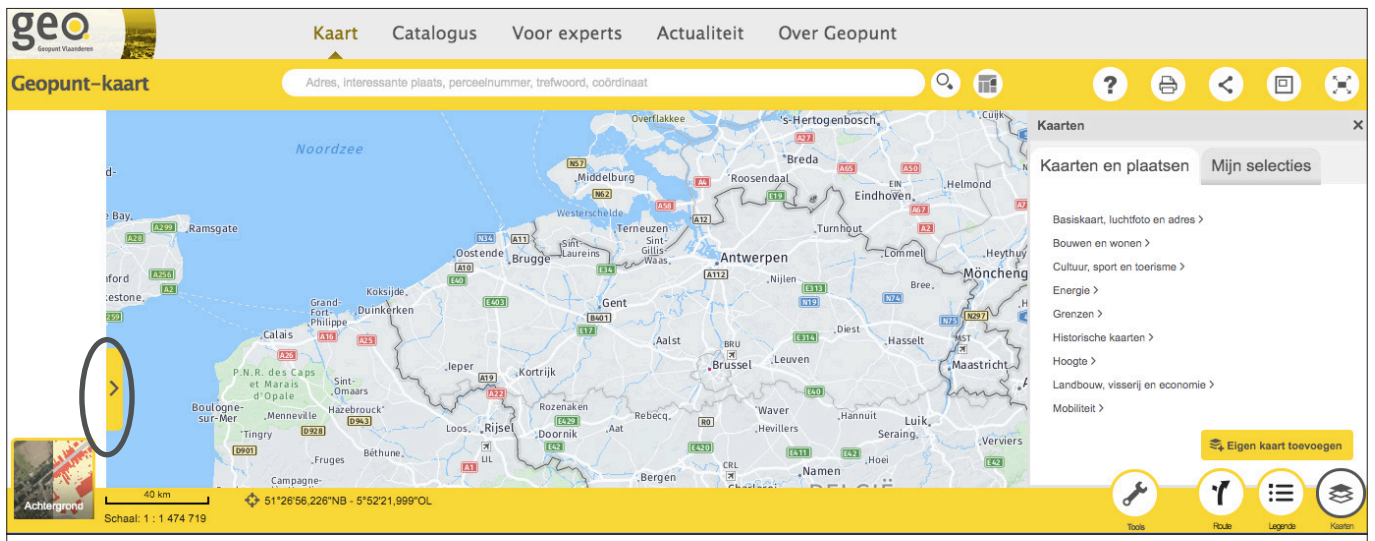
Wegwijzer : Brussel - Ukkel - Calevoet - Beersel (Tram n° 9).

BIJLAGE 2

Optie 1: via 'Historische kaarten' en naar beneden te scrollen naar 'Reis door de tijd'

Optie 2: rechtstreeks naar 'Reis door de tijd' door de balk met kaarttoepassingen te openen met het pijltje aan de linkerkant

BIJLAGE 3

